

Lehet-e Új Gazdaság a magyar gazdaság?

Az Új Gazdaság (New Economy) elnevezést az idei évtől szinte közhelyként használja a nemzetközi gazdasági szaksajtó, elsősorban az Egyesült Államok gazdaságára. Az elnevezést az Amerikai Egyesült Államokban megfigyelhető gyors növekedés - alacsony infláció kettős jelenségével jellemezhető makrogazdaság ihlette. A bámulatra méltó teljesítmény a sikeres példa titkának kifürkészésére ösztönöz: milyen tényezőknek köszönhető e jelenség? Mivel a világ meghatározó gazdaságáról van szó, amelyre az Európai Unió is nagymértékben odafigyel, már az első tanulságok érdekesesek lehetnek a magyar gazdaság számára. Az Új Gazdaság kapcsán a vállalati szféra számára a kérdés úgy vetődik fel, hogy vajon ez az alábbiakban jellemzésre kerülő gazdaság milyen szempontból tekinthető a 21. század makrogazdasági és globális környezetének, és az milyen alkalmazkodási kényszert vet fel a magyar gazdaság és a hazai vállalatok számára?

Úgy tűnik, hogy az Új Gazdaság egyik gyökerét a 80-as évek elejétől megjelent, a reálszféra versenyképességének növelésére irányuló kutatások és javaslatok jelentik. A gazdaság versenyképessége felől is lehet tehát a kérdést vizsgálni. Előbb azonban a makrogazdasági eredményeket és kérdéseket tekintem át, majd aztán térek át a reálszférát érintő vonatkozásokra. Mondandóm tárgyalásához az Új Gazdaságról megjelent írásokra és első elemzésekre, a BKÁE-en folytatott és folyó versenyképességre vonatkozó kutatásokra, valamint statisztikai adatokra támaszkodom.

Mi is az Új Gazdaság és mitől vonzó?

Az Új Gazdaság mintáját napjaink amerikai (USA) gazdasága jelenti. Makrogazdasági szempontból vonzó, mert a II. világháború óta a leghosszabb ideje tapasztalt magas termelékenységen alapuló növekedés és alacsony infláció jellemzi a gazdaságot. Az infláció kapcsán rámutatnak arra is, hogy az alacsony infláció alacsony munkanélküliséggel párosul. Az Egyesült Államok gazdasága 1994 óta éves szinten 4 %-os növekedést képes fenntartani, és a világ legalacsonyabb munkanélküliségi rátájával (4 %) jellemezhető. E mellett kiemelik, hogy az 50-es évek óta a fogyasztói árinfláció (CPI) a legalacsonyabb, és hosszú évek után újra költségvetési szuficitről lehet beszámolni. Azaz az Új Gazdaság eredményeit az amerikai fogyasztók is élvezhetik.

Az amerikai közgazdászok között vita bontakozott ki arról, hogy vajon ez a jelenség ideiglenes jelensége-e, avagy a „rég” gazdaság megújulásáról van szó csupán. E vita kapcsán két szerző nézeteire támaszkodom, akik az Új Gazdaság alakításában tevőlegesen is részt vettek. Az egyikük a Fed elnöke, Alan Greenspan (Greenspan, 1998) véleménye, a másikuk pedig Laura D. Tyson (Tyson, 1999), akik a 80-as évek elején részt vett versenyképességet növelni szándékozó kutatásokban, és a Clinton-kormányzat egyik gazdasági tanácsadója.

Alan Greenspan (1998) a monetáris politika felől közelíti meg az Új Gazdaságot, és véleménye szerint nem lehet Új Gazdaságról beszélni. Akik ezt az elnevezést használják, azok az elnevezést „a technológiai innovációknak és a globalizáció áttöréseinek tulajdonítják, ami

növeli a termelékenységet, és új kapacitásokat teremt a keresletnek.” (p.76.). Greenspan úgy véli, hogy a szó legátfogóbb értelmében azért nem lehet Új Gazdaságról beszélni, mert ahogyan „a múltban is, a fejlődő gazdaságunkat elsősorban az vezérli, ahogyan az emberi pszichológia a verseny alapú piacgazdaságot vezérlő értékrendszert tekinti. És ez a folyamat kétségkívül az emberi természethez kapcsolódik, ami úgy tűnik, nem változott, s így a jövőt a múlthoz köti.” (p.76). Ezért a fő kérdés az, hogy vajon a fogyasztók és befektetők jövő stabilitásába vetett hite hogyan alakul, azaz hogy a gazdaságban végbemenő reálfolyamatok igazolják-e a várakozásaikat? Ez pedig két tényező függvénye: az egyik, hogy fennmarad-e a technológiai fejlődés új befektetési lehetőségeket teremtő vonása, a másik pedig az, hogy a fogyasztók és a befektetők jövőbeni hozamokra vonatkozó várakozásai teljesülnek-e? A technológia kapcsán rámutat arra, hogy annak hatásai igen nehezen jelezhetők előre, azonban a vállalati híradások azt jelzik, hogy a technológiai lehetőségek termelési célú kihasználása messze nem érte el a lehetőségek határát (i.m., p.87). A jövőbeni hozamokra vonatkozó várakozások kapcsán arra mutat rá, hogy azok az alacsony inflációs várakozásokon alapultak, amelyek jövőbeni előrejelzése meglehetősen bonyolult.

A monetáris politikára és a pénzügyi piacokra vonatkozó eszmefuttatása mellett Greenspan rámutat arra, hogy vannak olyan új, megmagyarázni nem tudott jelenségek, amelyeket mindenképpen az amerikai gazdaság új sajátosságaiként kell tekinteni a 90-es években. Ezek a következők:

- A technológia gyors fejlődése, és soha nem tapasztalt sebességű elterjedése, és a reálszférában történő alkalmazás hatása a makrogazdaságra.
- A bérek és az árak csekély válasza az Egyesült Államok erős és javuló reálgazdasági teljesítményére.

Laura D. Tyson (1999) leszögezi, hogy mindenképpen Új Gazdaságról kell beszélni, mivel az információ technológia alkalmazása révén az információs korszakban működik a gazdaság. Alapvető jellemzője az Új Gazdaságnak, hogy az új technológiák (köztük az információ technológia) és a globalizáció megváltoztatják azokat a paramétereket és értékeket, amelyek a „régii” gazdaságban a gazdasági kapcsolatok mögött voltak, azonban nem törlik el azokat. Ebből kiindulva azt vizsgálja, hogy vajon az Új Gazdaságban megállnak-e továbbra is a „régii” gazdaság közgazdaságtani összefüggései? Az amerikai gazdaságban egyértelműen megfigyelhető az a jelenség, hogy a csökkenő infláció csökkenő munkanélküliségi ráta mellett figyelhető meg. Ennek okait két területen járja körül: az egyik a munkanélküliség és infláció kapcsolata, a másik pedig a növekedés ütemének korlátai.

Az alacsony infláció - alacsony munkanélküliség kapcsolat makrogazdasági magyarázataként felsorolt tényezők közül (pl. demográfiai tényezők, árindex számítás változása, az inflációs várakozások csökkenése) az alábbi kettőt emeljük ki:

- Különböző tényezők egymást erősítő hatása, mint az erős US dollár, a csökkenő számítógép és tömegtermék árak, és az egészségügyi kiadásokban bekövetkezett váratlan csökkenés.
- A bérek szerény növekedéssel válaszoltak a növekvő munkaerő keresletre, mint arra Greenspan (1998) is felhívta a figyelmet. Ennek hátterében pedig Tyson szerint az áll, hogy a bérek növelésénél a munkahelyek biztonsága fontosabbá vált a gyorsan avuló tudás és a munkahelyek áthelyezése miatt.

A növekedés ütemének vizsgálata kapcsán rámutat arra, jelenlegi növekedés mögött a termelékenység alakulása egy szokatlan jelenséggel jellemezhető: az üzleti és vállalati oldalon

megfigyelhető termelékenység növekedéseket a mostani időszakban később követi a makrogazdasági növekedési ráta.

Tyson (1999, pp.15-16.) összegzésként megállapítja, hogy a technológiai haladás és a globalizáció vezérelte Új Gazdaság olyan gazdaságot eredményezett, ahol a nagyobb termelékenység gyorsabb növekedési ütemmel párosul, a növekedés tovább tart, és a visszaesések és az alkalmazkodás rövidebb idejűek, az infláció és a munkanélküliség közötti átváltás pedig kedvezőbben alakult. Rámutat azonban arra is, hogy mindeközben nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a stabil monetáris, fiskális, szabályozási és kereskedelem politika jelenti a kiszámítható környezetet.

Mindkét véleményben közös, hogy az Új Gazdaság központi elemét *a technológiák gyors termelési célú alkalmazása és a globalizáció* jelenti. Az Új Gazdaság bámulatra méltó makrogazdasági eredményei mögött a reálszférában végbemenő változások állnak. A reálszférában zajló változásokat azonban a makrogazdasági mutatók késéssel tudják csak követni. Akár új, akár régi gazdaságról beszélünk, a közgazdaságtan összefüggései nem kérdőjelezhetőek meg, azonban a makrogazdasági számbavétel, az adatok kezelése, és a modellek alkalmazhatósága terén bőven van még tennivaló.

Az Új Gazdaság reálgazdasági alapjai

A Business Week (2000b) áttekintése alapján a mostani eredmények több évtized fejleményei, és 1978-ban a légi közlekedés liberalizációjával kezdődtek. Az azóta eltelt időszak két nagy szakaszra osztható, s az első szakasz alapozta meg a mostani eredményeket. A 80-as évek vége és a 90-es évek elején a kormányzat adócsökkentéssel, deregulációval, a költségvetési deficit maximálásával és szoros monetáris politikával igyekezett az amerikai gazdaság teljesítményét növelni. A legnagyobb vállalatok az élesedő hazai és nemzetközi versenyre működésük racionalizálásával, valamint a számítástechnikába és a kommunikációs technológiákba eszközölt beruházásokkal válaszoltak. Ebben az időszakban az alkalmazottak két területen változtattak magatartásukon: az ismeretek folyamatos frissítése és az anyagi öngondoskodás terén. Ekkor vezetik be a Microsoft-ot a tőzsdére (1986), privatizálják az Internetet (1991) és alapítják meg a Netscapet (1994). A második szakasz a 90-es évek közepétől tart. Erre az időszakra esnek azok a jelenségek, amelyekkel ma az Új Gazdaságot jellemzik, azaz az információ technológia és a globalizáció térhódítása. Az információ technológia terén az egyik legfontosabb jelenség az Internet üzleti célú felhasználásának kezdete. A globalizáció szempontjából két tényezőt emelünk ki, az egyik a hidegháború vége, azaz a Berlini Fal leomlása, a másik pedig az egységes európai piac majd valuta megteremtése.

Az Új Gazdaság kapcsán született első elemzések (pl. Business Week 2000a, magyarul lásd a Figyelő 2000/5. számát) az információ technológiába történő folyamatos és kockázatos befektetéseket emelik ki. Ide sorolják továbbá a pénzügyi piacok, a kormányzat és a nagyvállalatok működésének új alapokra helyezését a költségcsökkentés, a rugalmasság és hatékonyság növelése érdekében. Az ezekhez igazodó legfontosabb lépések a következőkben foglalhatók össze:

- Az információ technológiai beruházások ösztönzése és növelése a GDP arányában.
- A nagyvállalatok tevékenységének és szervezetének átalakítása a költségcsökkentés, a rugalmasság javítása, és a technológia jobb felhasználása érdekében.

- Kockázati tőke piac a high-tech és innovatív vállalatok támogatására.
- A vállalkozói kultúra támogatása és a vállalat alapítás könnyítése.
- A dereguláció gyorsítása különösen a telekom és a munkaerőpiacon.

Az amerikai példa és az Európában is azonosított országok (pl. Írország és Portugália), még inkább övezetek (pl. Barcelona vagy Frankfurt környéke), jellemzése és leírása ugyan nem szolgáltat még elegáns elméleti modellt a jelenségre, azonban néhány általánosítható tanulsággal szolgál. Az egyik, hogy ezen országokban és területeken jelen van a reálgazdaságra irányuló versenyképesség. Ez azt jelenti, hogy a siker egyik nehezen verifikált kulcsát a *klaszterek* támogatásában látják. A klaszterek azonosítása Porter (1990) nemzetgazdasági versenyképességre vonatkozó kutatásainak egyik legfőbb eredménye volt, s közel tízéves tapasztalat alapján sor került a koncepció finomítására is (Porter, 1998).

Az Új Gazdaság egyik központi elemét makrogazdasági szinten a termelékenység, vállalati szinten a hatékonyság jelenti. A vállalati hatékonyság növekedésének javítása konkrétan megragadható, mint a gazdaság egészének termelékenység javítása, ezért a vállalati hatékonyság javítás a reálszférára alapozott javaslatok központi eleme. A vállalati hatékonyság fenntartója az innováció, egyik leghatásosabb eszköze pedig az információ technológia alkalmazása. Erre utal pl. a *The Economist* (2000) kimutatása, amely szerint az USA-ban az Interneten lebonyolított egyetlen banki tranzakciók költsége 10 cent, míg a fiókokban 1,09 USD, postai úton 75 cent, ATM gépeken keresztül pedig 23 cent. Az információ technológia alkalmazása és hatása jelentősen megváltoztatja a működési kereteket is, és érzékelhető gyorsasággal hoz eredményeket. Erre mutat néhány példát az 1. sz. táblázat az Internet alkalmazása kapcsán.

Az 1. sz. táblázatban szereplő példák közül a FordAutoXchange kezdeményezéséről szólunk. A magyar gazdaság egyik meghatározó szektora a gépjármű-összeszerelés és gépjárműalkatrész-gyártás. A Ford kezdeményezése azt jelenti minden Magyarországon működő beszállító számára, hogy képesnek kell lenniük az Interneten kapcsolódni megrendelőikhez, hogy ha piacaikat meg kívánják őrizni. Ehhez az információ technológiában való jártasság és az angol nyelv ismerete elengedhetetlen. A Ford példájával már a következő kérdést érintettük: adaptálhatók-e a magyar gazdaságra a tapasztalatok? Az egyedi példa azt sugallja, hogy vállalati szinten nincs mit tenni: a technológiai különösen az információ technológiai megoldásokat és eljárásokat éppúgy alkalmazni szükséges, mint a menedzsment ismereteket.

Néhány példa az Internetes technológia használatára és a várt vállalati termelékenység növekedésre

Folyamat	Példa	Eredmény
Beszerezés	A Ford AutoXchange-e masszív online kereskedelmi bazárt hoz létre 30.000 beszállítójának.	Az elkövetkező időszakban vállalati szinten 8 mrd. USD takarítható meg.
Termelés	A BP Amoco a Honeywell háló technológiájával gyorsan azonosítani tudja a termelési hibákat.	A skóciai Grangemouth-ban napi 2%-os termelékenység veszteség kiküszöbölése az olajfinomításban.
Marketing	A Weyerhouser nevű ajtókat gyártó cég a hálóra támaszkodva szűrte ki legkevésbé értékes vevőit a Marshfield-i (Wis.) gyárában.	A gyár eszközarányos nyeresége az 1994. évi -2 %-ról 27 %-ra nőtt 1999-ben.
Szolgáltatás	A GE Power System divíziója lehetővé teszi vevőinek, hogy saját turbinájukat a GE piacon lévő turbinájával összehasonlítsák.	A turbinák termelékenységének növekedését az évi 1 %-ról 2 %-ra várják.

Forrás: Business Week, 2000. február 14., p.49-51.

Adaptálhatók-e a magyar gazdaságra a tapasztalatok?

A magyar gazdaság nem tartozik azon országok közé, amelyek kapcsán az Új Gazdaság mint követendő "recept" megfogalmazásra került volna, noha gazdaság fejlesztési programok készülnek (lásd pl. Széchenyi Terv), amelyek a fentiekben tárgyalt elemek némelyikét (pl. klaszterek) tartalmazzák. A Széchenyi Terv elsősorban az elmaradt infrastrukturális beruházásokra (autópálya program és lakásépítés) helyezi a hangsúlyt, valamint a korábbi programokat kívánja feléleszteni (beszállítói program, kis- és középvállalatok fejlesztése) a megvalósulás konkrétumainak homályban hagyása mellett. Egyelőre nem látszik kiérlelt kormányzati program az információ technológia szerepének növelésére.

A magyar gazdaság 1990-1999. közötti időszaka a piacgazdaságra történő átmenetként és a világgazdaságba történő újra integrálódásként jellemezhető. A KSH makrogazdasági adatai alapján jelzett trend szerint ez az időszak egy jelentős visszaeséssel, majd megindult növekedéssel jellemezhető. Témánk szempontjából arra érdemes rámutatni, hogy ebben az időszakban a makro statisztikák elemzése alapján (Blahó, 1999) egy olyan időszaknak voltunk tanúi, amikor az ipari termelékenység növekedése messze meghaladta a GDP növekedési ütemét, a reálkeresetek összességében nem nőttek jobban, mint az árindex, azaz a reálbérek csökkentek. Az ipari termelékenység növekedése mögött nyilván ott húzódik a munkaerő racionalizálás, azonban vélhetően más tényezők is közrejátszottak ebben. Jgy pl. a fejlettebb technológia és menedzsment módszerek alkalmazása, valamint a megtelepült multinacionális vállalatok hatása.

Néhány makrogazdasági adat, 1990-1998.

	1990.	1991.	1992.	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.
GDP növekedése, előző év = 100 %	95,6	88,1	96,9	99,4	102,9	101,5	101,3	104,6	105,1
Ipari termelékenység, előző év = 100%*	0,4	-17,9	10,7	18,5	7,3	11,2	9,1	14,5	16,3
Nettó reálkeresetek, előző év = 100%	100	94,8	98,1	96,1	107,1	86,2	95,4	105,5	103,5
Munkanélküli ráta, %	0,4	2	8	15	11	11	11	10	8

Forrás: KSH Statisztikai évkönyvek, *Blahó A. (1999)

Az Új Gazdaság két elemét, a globalizációt és az információ technológiát vizsgálva, a következőket állapíthatjuk meg. A globalizációt tekintve azt látjuk, hogy a magyar gazdaság méreténél fogva nyitott gazdaság, ami abban mutatkozik meg elsőként meg, hogy az export a GDP-hez viszonyított aránya 1998-ban az export 48,6%-ot, az import pedig 54,2 %-ot tett ki, amely adatok az export esetén 1988-ban 28,5, az importnál pedig 32 %-ot jelentettek. Az export és import adatokat a világkereskedelem adataihoz hasonlítva azt látjuk, hogy a magyar gazdaság 1997-ben érte el azt az export és import részesedést a világkereskedelemben, amit 1987-ben produkált. Ez az időszak tehát a makrogazdasági adatok tanúsága szerint is egy újraintegrálódásként fogható el. Ehhez hozzá kell még tennünk a működőtőke-befektetéseket, amelyek éves szintje az 1990. előtt elhanyagolható szintről a privatizáció lezárultával 2 mrd USD szinten látszik állandósulni. A globalizáció kapcsán még rá kell arra mutatnunk, hogy a magyar gazdaság exportorientált ágazatai globális iparágakhoz tartoznak. A globalizáció kapcsán fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a globális iparágakban működő vállalatoknál különösen fontos a vállalatok versenyképességének javítása, s ennek egyik eszközét a klaszterek támogatásában jelölik meg a szigorodó kereskedelem politikai elvek miatt is.

A legörvendetesebb változás az információ technológia területén állt be. Ezen a területen azonban nem rendelkezünk makrogazdasági statisztikai adatokkal sem az e téren eszközölt K+F összegekre, sem pedig a beruházásokra vonatkozóan. Az információ technológia alapját jelentő telefon és számítógépes elterjedtséget nézve azt látjuk, hogy ebben az időszokban a vezetékes és a mobil telefonos lefedettség is jelentősen nőtt, és ugyanez mondható el a lakossági számítógép használatról is. Ezek az adatok európai viszonylatban a középmezőnyt jelentik. Az Internet elterjedtségére és üzleti felhasználására vonatkozó felmérések (pl. HVG 1999. október 9.) arra mutatnak, hogy ezen a téren lemaradásunk Nyugat-Európához képest 1,5-2 évre tehető, és az elkövetkezendő 2-3 évben áttörés várható az üzleti célú felhasználások terén.

Néhány távközlésre és információ technológiára vonatkozó adat, 1994-98.

	1994	1995	1996	1997	1998
Mobilt telefonok száma, ezer db.	142,4	267,1	472,1	706,2	1034
Távbeszélő-fővonalak száma, ezer db.	1774,1	2157,2	2651,2	3095,3	3385,2
100 lakosra jutó mobil	1,4	2,6	4,6	7	10,2
100 lakosra jutó fővonal		21,5	26,5	30,54	33,52
100 háztartásra jutó számítógép	6	6	8	9	na.
Internetezőik száma*, efő		48	75	160	320

Forrás: KSH, kivéve *HVG szakértői becslésen alapuló adata, 1999. Október 9., p89

Az írás címében feltett kérdésre válaszolva, hogy lehet-e a magyar gazdaság Új Gazdaság, a válasz igen, noha adósok vagyunk az átmenet és a kialakult gazdaság működésének makro összefüggéseinek közgazdasági elemzésével és magyarázatával. Az Új Gazdaság makrogazdasági előfeltétele, hogy stabil és kiszámítható fiskális, monetáris és szabályozási kormányzati politika érvényesüljön. Nem megkerülhető, hogy olyan kormányzati politikák kerüljenek megfogalmazásra, amelyek a reálgazdasági folyamatok, a vállalati magatartás elemzésén alapulnak. Ezen a téren a rendszeres kutatások még a makro elemzéseknél is szegényesebb képet mutatnak. Az eddigi tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy az Új Gazdaság zálogát két tényező adja: az információ technológiába történő befektetések és a globális iparágakban működő vállalatok klaszterekkel történő támogatása.

Összegzés

Az Új Gazdaság egyik gyökere, a gazdaság versenyképességének növelése, a magyar gazdaságban az átmenet lezárulásával párhuzamosan mind inkább középpontba került. A jelenség makrogazdasági szempontból jelentős elméleti kérdéseket vet fel az közgazdaságtan elméleteinek finomítására vonatkozóan. Az eddigi eredmények egyik kiemelt vonása, hogy az üzleti és vállalati szférában gyorsabban jelentkeznek olyan hatékonyság növekedésre utaló eredmények, amelyek fáziskéséssel jelennek meg a makrogazdasági mutatókban. Ez az jelenség arra irányítja a figyelmet, hogy a reálszférára (iparágak és vállalatok) továbbra is jelentős figyelmet kell szánni kutatások és javaslatok szempontjából.

A reálszféra vonatkozásában az információ technológiai alkalmazása és a globális gazdasághoz aló alkalmazkodás jelenti a legfőbb kihívást. Az információ technológiai alkalmazásával a magyar gazdaság vállalatai tovább növelhetik versenyképességüket, amelyet az ország méreténél fogva a nemzetközi (globális) működés szükségessé is tesz. A globális vállalatok e téren történt előrelépése néhány ágazatban az információ technológia felhasználását a versenyben maradás feltételeként szabja.

Felhasznált irodalom

- Blahó András (1999) Labour productivity and competitiveness of central European transition economies: 1990-1998., kézirat, megjelenés alatt *Economy and Society*
- Business Week (2000a) The New Economy. It Works in America. Will it Go Global?, January 31., pp.34-49.
- Business Week (2000b) The Boom How is Reshaping the American Economy, February 14., pp.40-54.
- Greenspan, Alan (1998) Is There a New Economy?, *California Management Review*, no.1., 74-85.
- GM (2000) A Széchenyi Terv, <http://gm.gov.hu>
- KSH Statisztikai évkönyvek
- Porter, M.E. (1998) *On Competition*, Harvard Business School Press, Boston, MA.
- Porter, M.E. (1990) *Competitive Advantage of Nations*, The Free Press, New York
- The Economist (2000) *Survey Online Finance*, March 20th
- Tyson, Laura D. (1-999) Old Economic Logic in the New Economy, *California Management Review*, no.4., pp.8-16.